

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

česká asociace streetwork.cz

Doporučený postup pro sociální pracovníce a pracovníky nízkoprahových sociálních služeb v některých oblastech legislativy.

Tento doporučený postup vznikl v rámci projektu Společně a odborně – podpora spolupráce a kvality nízkoprahových sociálních služeb, reg. č. CZ.03. 2. 63/0.0/0.0/19_098/0015188, který je spolufinancován Evropskou unií

Obsah

Úvod	3
Doporučený postup pro sociální pracovníce a pracovníky nízkoprahových sociálních služeb	4
Mlčenlivost	5
Sdílení informací o klientovi	8
Písemný souhlas	9
Zbavení mlčenlivosti soudem	12
Oznamovací povinnost	13
Povinnost přezkazit trestný čin	16
Etické dilema	17
Ohlašovací povinnost podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí	17
Odpovědnost za nezletilého klienta na akci	18
Kdo na naši akci může?	19

Úvod

Dostává se vám do rukou doporučený postup, který na následujících stránkách popisuje a vysvětluje některé z vybraných právních otázek poskytování nízkoprahových sociálních služeb, které členové České asociace streetwork označili jako žádoucí ke zpracování. Až se do následujícího textu začtete, mějte na mysli, že smyslem a cílem sociálních služeb je pomáhat, podporovat a zkompetentňovat klienty a klientky v řešení jejich nepříznivých sociálních situací. Jsme zodpovědní za to, že budeme maximálně možným způsobem tuto pomoc a podporu nabízet a realizovat vůči našim klientům transparentně a budeme vytvářet co největší prostor pro svobodnou volbu klientů v jednotlivých krocích a fázích podpory.

3

Při poskytování služeb se setkáváme s eticky obtížnými situacemi, kdy jsme povinni jednat např. proti vůli klienta, protože nám to ukládá zákon. Ani v těchto konkrétních krocích ale výše zmíněné principy nezanikají. Dvacetileté zkušenosti oboru nízkoprahových sociálních služeb nám dávají oporu pro dobrou praxi: zákonnou povinnost lze naplnit pro klienta transparentně a rozvojově!

Doporučený postup pro sociální pracovníce a pracovníky nízkoprahových sociálních služeb

Tento doporučený postup vychází z platných právních předpisů ČR (viz níže) ke dni 30. 6. 2022.

Rádi bychom se nejprve zastavili u pojmů mlčenlivost a anonymita. Tyto pojmy nelze zaměňovat a z hlediska práva jsou rozdílnými pojmy.

Mlčenlivost a anonymita jsou při metodických setkáních týmů služeb často skloňovaným tématem. Problémem zpravidla dělá nejasné rozlišení těchto dvou termínů a jejich zákonného ukotvení. Zatímco mlčenlivost, o které pojednává následující kapitola, je zákonná povinnost uložená všem pracovníkům služby (viz v detailu níže), upravuje tok informací mezi sociální službou a „vnějším světem“ (tj. třetími osobami, dalšími institucemi, veřejností, rodinou klienta atd.), anonymita, přesněji anonymní poskytování služby je specifický charakter poskytování nízkoprahové sociální služby, při kterém není nutné identifikovat osobu jako podmínku pro poskytování služeb. Možnost anonymního poskytování služby přímo umožňuje vybraným sociálním službám zákon o sociálních službách. Smyslem anonymního poskytování je především významné snížení prahu vstupu do služby a možnost poskytovat službu v bezpečném prostoru profesionálního kontaktu. Anonymita se jako nízkoprahový princip tedy uplatňuje mezi pracovníky služby a klienty.

Mlčenlivost

Mlčenlivost všech zaměstnanců registrovaných sociálních služeb je upravena zákonem o sociálních službách¹, konkrétně § 100 a § 100a. Dále je možné vycházet ze stanoviska MPSV k mlčenlivosti ve vztahu k povinnosti poskytnout součinnost orgánům činným v trestním řízení podle trestního řádu. Stanovisko je dostupné zde.

Mlčenlivost slouží k ochraně klientů a klientek² a jejich oprávněných zájmů. Až na výjimky, nikdo nemá právo vědět, kdo čerpá sociální službu, v jakém rozsahu a co konkrétně se sociální službou řeší. Do obtížné životní situace se může dostat každý z nás a to, že se někdo dozví o tom, že je nám poskytována sociální služba, může být v některých případech na újmu, např. šikana ze strany spolužáků, kolegů, labelling atd.

Dodržování mlčenlivosti je někdy zanedbávaným tématem, proto ho doporučujeme zařadit do systému vzdělávání a zaškolování ve vašich službách, ale také jej zpracovat společně se standardy kvality poskytovaných služeb, tak aby odpovídaly potřebám vašeho zařízení. Tématu se doporučujeme také pravidelně věnovat na poradách či dalších typech setkání. Mlčenlivost je často porušována, ale ne se záměrem uškodit klientovi či klientce, ale neuvědomováním si dopadů a rozsahu mlčenlivosti.

Mlčenlivost musí být zachována po celou dobu pracovního poměru či jiného obdobného poměru, ale také po jeho skončení. Mlčenlivost tedy není limitována časem a platí tzv. napořád.

Kdo musí zachovávat mlčenlivost:

- všichni zaměstnanci sociální služby (sociální pracovníci, pracovníci v sociálních službách, další odborní pracovníci, vedoucí pracovníci a pracovníci zajišťující chod služby),
- dobrovolníci,

¹ zákon č. 108/2000 Sb., o sociálních službách

² klientem/klientkou je v dokumentu myšleno uživatel sociální služby podle zákona o sociálních službách

- pracovníci inspekce sociálních služeb.

Výjimky z mlčenlivosti

Jak již bylo zmíněno, existují výjimky, kdy je pracovník sociální služby zproštěn mlčenlivosti a jde o tyto případy:

- písemné zproštění pracovníka klientem či klientkou (viz samostatná kapitola),
- povinnost oznámit vyjmenované trestné činy a povinnost překazit vyjmenované trestné činy (viz samostatná kapitola),
- zproštění mlčenlivosti soudem³ – orgány činné v trestním řízení se mohou obrátit na soud za účelem poskytnutí informací pro trestní řízení (např. Policie ČR přijde do zařízení a žádá součinnost, soud zašle do zařízení žádost o informace), toto zproštění musí být písemné či zaznamenané do protokolu,
- na základě písemné žádosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí sdělit informace týkající se osoby, které byla rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí uložena povinnost využít odbornou poradenskou pomoc podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí⁴.

Rozsah poskytovaných informací je následující:

- zda s osobou uzavřel smlouvu o poskytování sociální služby,
- dobu platnosti smlouvy,
- datum ukončení poskytování sociální služby, popřípadě výpovědní důvod, pokud byla smlouva vypovězena,
- zhodnocení průběhu poskytování sociální služby.

³ § 8 odst. 5 zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

⁴ zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

- vymezené sociální služby⁵ na základě písemné žádosti poskytnout informace orgánu sociálně-právní ochrany dětí (pokud není služba poskytována anonymně a pokud nejde o bod výše). Orgán sociálně-právní ochrany dětí musí v žádosti uvést, že situaci dítěte a jeho rodiny vyhodnotil podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí tak, že se jedná o dítě, na něž se sociálně-právní ochrana dětí zaměřuje.

Rozsah poskytovaných informací je následující:

- zda osobě uvedené v žádosti poskytuje nebo poskytoval sociální službu,
- druh a formu poskytované sociální služby a dobu poskytování,
- zhodnocení průběhu poskytování sociální služby.

Důsledky porušení mlčenlivosti

Pokud je porušena mlčenlivost může mít toto porušení dopad do několika sfér:

- narušení vztahu a důvěry s klientem či klientkou,
- nedobrá pověst sociální služby/organizace v komunitě, u skupiny klientů/tek či dalších sociálních služeb a dalších aktérů spolupracujících se sociální službou,
- dopuštění se přestupku s možností uložení pokuty až do výše 50000 Kč⁶,
- případný občanskoprávní spor a domáhání se náhrady škody klientem či klientkou.

⁵ odborné sociální poradenství, domovy pro osoby se zdravotním postižením, sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních lůžkové péče, raná péče, azylové domy, domy na půl cesty, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, terénní programy a centra duševního zdraví

⁶ § 106 zákona č. č. 108/2000 Sb., o sociálních službách

Příklady z praxe

- Telefonáty mezi zařízeními – do NZDM zavolá pracovnice z jiné služby odborného sociálního poradenství a potřebuje domluvit postup ve věci klienta NZDM. Pracovnice NZDM tyto informace poskytne s dobrou vůlí, že se situace klienta zlepší, ale bez souhlasu klienta.
- Pošta pro klienty – Nízkoprahová služba pro klienty u vstupu do zařízení zveřejnila příjmení klientů, kteří si nechají do zařízení posílat poštu. Každý návštěvník zařízení při vstupu tedy vidí, kdo čerpá sociální službu včetně policistů, kteří občas přijedou do zařízení.
- PČR na návštěvě – Do sociální služby přijdou příslušníci Policie ČR a po pracovníkovi služby žádají informace o tom, zda u nich byl minulou středu konkrétní klient. Pracovník sdělí, že klient čerpá služby včetně rozsahu a četnosti návštěv bez souhlasu klienta či zproštění mlčenlivosti soudem.
- Jednání pracovní skupiny komunitního plánování – Pracovníci dvou sociálních služeb při jednání pracovní skupiny komunitní plánování veřejně sdílí nelichotivé informace o klientovi, kterého označují jménem a před ostatními členy pracovní skupiny.
- Fotografie na FB – Sociální služba vloží na svůj Facebookový profil fotografii z akce pro klienty služby, na které je jeden z klientů vyobrazen, aniž by k tomu dal souhlas. Ze zveřejněné fotografie je následně identifikován svými spolužáky, kteří se mu následně posmívají, že navštěvuje službu „pro chudáky“.

Sdílení informací o klientovi

Jak jsme si řekli výše, všichni zaměstnanci poskytovatele sociální služby, stejně jako její dobrovolníci, mají zákonnou povinnost zachovávat mlčenlivost o jakékoliv skutečnosti, která se týká klienta, přičemž tato povinnost není časově ohraničena – trvá i poté, co ukončíme pracovní poměr nebo dobrovolnickou službu u poskytovatele. Tohle všechno vyplývá z § 100 Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Ve stejném paragrafu, v jeho třetím odstavci, se dozvídáme, že této povinnosti nás může zbavit pouze soud nebo klient. V této kapitole si popíšeme, za jakých okolností můžeme poskytovat informace o klientovi dalším subjektům, dá-li nám k tomu klient souhlas.

Písemný souhlas

Zákon praví, že souhlas klienta se sdílením informací musí být písemný. Trvání na písemném zproštění mlčenlivosti tedy není jen ochrannou poskytovatele proti nařčení, že mlčenlivost porušil, ale je to přímo zákonný požadavek. Na případ, kdy bychom sdíleli informace o klientovi pouze na základě ústního svolení, nahlíží zákon stejně, jako kdybychom povinnost mlčenlivosti porušili. Podle § 106 zákona o sociálních službách se jedná o přestupek, za který je možné uložit pokutu až do výše 50000 Kč, přičemž odpovědnost nese konkrétní zaměstnanec/dobrovolník, který mlčenlivost porušil, nikoliv zaměstnavatel.

U písemného zproštění povinnosti mlčenlivosti (souhlasu s poskytnutím informací) je třeba uvést následující náležitosti:

- jméno a datum narození klienta (případně jiné identifikační údaje),
- jméno osoby, vůči níž nás klient zproštuje povinnosti mlčenlivosti,
- časové rozmezí,
- účel zproštění,
- rozsah sdílených informací,
- poučení, že je možné souhlas s předáváním informací kdykoliv písemně odvolat nebo změnit,
- místo a datum podpisu,
- podpis klienta.

Pojďme se podívat na jednotlivé náležitosti. Osoba, vůči které nás klient zproštuje mlčenlivosti, je vždy fyzická osoba. Nemůžeme tedy uvést pouze například „Česká asociace streetwork, z.s.“ ale „Bc. Jan Novák, Česká asociace streetwork, z.s.“ Pokud tedy v organizaci,

s jejímž pracovníkem komunikujeme o našem klientovi, dojde k personální obměně, je třeba aktualizovat klientův souhlas s poskytováním informací. Chce-li nás klient zprostit mlčenlivosti vůči více lidem zároveň (zástupci více služeb, partner*ka, rodiče apod.), je možné je všechny vypsát do jednoho formuláře.

Časové rozmezí, na které se souhlas se sdílením informací uděluje, by mělo být co nejkonkrétněji vymezeno. Víme-li například, že souhlas potřebujeme kvůli případové konferenci, která se uskuteční 1. 4. 2024, přesně toto datum by zde mělo být uvedeno. Pokud u nás klient využívá službu A a jinde využívá službu B, přičemž chce, aby tyto dvě služby spolu kooperovaly, je možné vymežit časové rozmezí na dobu trvání spolupráce. Obecně však platí, že rámcovým a nejednoznačně definovaným vyjádřením se raději vyhýbáme.

Účel zproštění dává klientovi důležitou zprávu, proč vlastně informace o něm chceme předávat (že se nejedná třeba o marketingové účely). Nejčastěji zde asi budeme uvádět, že účelem je poskytování sociálních služeb.

Rozsah sdílených informací zase jasně vymezuje, o čem se s dalšími lidmi smíme bavit a o čem už ne. Je na klientovi, aby určil, zda můžeme někomu říct, že u nás čerpá/nečerpá služby, na jakých zakázkách s ním spolupracujeme, zda jsme spolupráci ukončili (případně z jakého důvodu), informace o jeho zdravotním stavu nebo třeba jaký byl průběh konkrétních konzultací.

Je třeba mít na paměti, že klient si může v průběhu času rozmyslet svůj souhlas s poskytováním informací, a měl by o tom být poučen, že může svůj souhlas písemně odvolat, či jej pozměnit. Odvolání/změnu tedy uchováváme s původním souhlasem a dále jednáme podle aktualizované verze.

Vzor zproštění mlčenlivosti/souhlasu s předáváním osobních údajů

Písemný souhlas nemá úplně unifikovanou předepsanou podobu, můžeme vycházet například z přiloženého vzoru:

Zproštění mlčenlivosti – souhlas s předáváním osobních údajů

Jméno: Datum narození:

Souhlasím s poskytnutím svých osobních a citlivých údajů:

Komu: _____

V časovém rozmezí: _____

Účelem zproštění mlčenlivosti je poskytování sociálních služeb a právních informací.

V jakém rozsahu:

Spolupráce s poradnou

- Trvá
- rozsah a názvy zakázek
- ukončení spolupráce a důvody
- zdravotní stav
- citlivé údaje

Beru na vědomí, že tento souhlas můžu kdykoliv písemně odvolat či změnit.

V _____ dne _____

_____ Podpis

Popsaný postup se týká situací, kdy po nás klient výslovně chce, abychom informace o něm s někým sdíleli, nebo kdy my jako zástupci poskytovatele služeb potřebujeme tyto informace sdílet (například kvůli zajištění návazných služeb apod.) a klienta žádáme o zproštění povinnosti mlčenlivosti.

Zákonem vyžadovaný písemný souhlas klienta pro zproštění mlčenlivosti je obtížným požadavkem pro některé typy sociálních služeb, například terénní programy. Je nutné uznat, že ve specifických případech může být jeho získání z hlediska praxe poskytování služeb (a především v prvních fázích práce s klientem, než se vybuduje bezpečný kontakt) problematické a např. u dětských klientů NZDM ve věku 6 let (kteří ještě nepíší) by bylo možné pochybovat o jeho platnosti i z hlediska práva. Připomínáme, že smlouvu o poskytování služby může klient uzavřít ústně a je to běžnou praxí. Rovněž tak je běžné využití služby v anonymním režimu. Jedná-li se však o poskytování informací třetí straně, pak klient/klienta z anonymního režimu vystupuje. Musíme konstatovat, že trvání na písemné formě souhlasu s předáním informací třetí osobě je z hlediska dobré praxe nízkoprahových sociálních služeb problematické. Pokud to lze, doporučujeme písemný souhlas zajistit.

Zbavení mlčenlivosti soudem

Jiná situace je, když nás povinnosti mlčenlivosti zbaví soud. Pokud se jedná o trestní řízení, může nás soud zbavit povinnosti mlčenlivosti podle § 8 trestního řádu. V tom případě máme povinnost podat svědeckou výpověď orgánům činným v trestním řízení za účelem objasnění skutečnosti, zda byl (a za jakých okolností) či nebyl spáchán trestný čin.

V praxi se můžeme dostat do situace, kdy do služby přijde (nebo nám zavolá) vyšetřující policista*ka a bude po nás chtít informace o klientovi. Pokud pro nás nemá písemné zbavení povinnosti mlčenlivosti od soudu, nesmíme o klientovi říct vůbec nic – ani to, zda službu využívá či nikoliv. Tato situace je pro sociální pracovníky*ice krajně nepříjemná a může být konfliktní. Pro tento případ je dobré být vybaven právním povědomím a odkázat se na to, že na základě § 100 Zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách nejsme oprávněni jim požadovanou informaci podat, což neznamená, že bychom policii odmítali poskytnout součinnost, ale chce-li od nás nějaké informace, musí nejprve požádat soud, aby nás podle § 8 odst. 5 trestního řádu zbavil povinnosti mlčenlivosti.

Zrovna tak nás může civilní soud zbavit mlčenlivosti podle § 128 občanského soudního řádu.

Oznamovací povinnost

Pod tímto pojmem, který je více či méně v povědomí většiny lidí, se mohou schovávat dvě různá ustanovení. Jedno je součástí trestního zákoníku, druhé vyplývá se zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Pojďme si ukázat, jaké povinnosti nám tyto ustanovení ukládají.

Povinnost oznámit trestný čin

Trestní zákoník nám v § 368 říká, že kdo se hodnověrným způsobem dozví, že někdo spáchal jeden vyjmenovaných trestných činů, a neoznámí tuto skutečnost neprodleně Policii České republiky či státnímu zastupitelství, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

Koho se povinnost týká?

Povinnost se týká všech fyzických osob s výjimkou advokátů nebo advokátních koncipientů, kteří by se o spáchání trestného činu dozvěděli při výkonu své profese. Stejnou výjimku mají také zpovědníci v Česku registrovaných církví, kteří se o trestném činu dozvěděli během zpovědi. Třetí výjimka se týká sociálních pracovníků poskytujících pomoc obětem trestných činů, ale tato výjimka se vztahuje pouze na trestné činy obchodování s lidmi (§ 168 odst. 2 trestního zákoníku) a zbavení osobní svobody (§ 170). Pokud tedy nepracujeme v zařízení, které je akreditované k poskytování pomoci obětem trestných činů, nebo pokud se dozvíme při výkonu naší profese o spáchání jiných trestných činů, výjimka se na nás nevztahuje a povinnost mlčenlivosti se nás v ten moment netýká.

Jaké trestné činy je třeba oznámit?

- Vražda (§ 140),
- těžké ublížení na zdraví (§ 145),
- mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149),
- obchodování s lidmi (§ 168),
- zbavení osobní svobody (§ 170),
- braní rukojmí (§ 174),

- pohlavní zneužití (§ 187)
- zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193),
- týrání svěřené osoby (§ 198),
- padělání a pozměnění peněz (§ 233),
- neoprávněné opatření, padělání a pozměnění platebního prostředku (§ 234),
- neoprávněná výroba peněz (§ 237),
- porušení předpisů o kontrole vývozu zboží a technologií dvojího užití (§ 262),
- porušení povinností při vývozu zboží a technologií dvojího užití (§ 263),
- provedení zahraničního obchodu s vojenským materiálem bez povolení nebo licence (§ 265),
- porušení povinnosti v souvislosti s vydáním povolení a licence pro zahraniční obchod s vojenským materiálem (§ 266),
- obecné ohrožení (§ 272),
- vývoj, výroba a držení zakázaných bojových prostředků (§ 280),
- nedovolená výroba a držení radioaktivní látky a vysoce nebezpečné látky (§ 281) a nedovolená výroba a držení jaderného materiálu a zvláštního štěpného materiálu (§ 282),
- získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem, civilním plavidlem a pevnou plošinou (§ 290) a zavlčení vzdušného dopravního prostředku do ciziny (§ 292),
- vlastizrada (§ 309) a rozvracení republiky (§ 310),
- teroristický útok (§ 311), teror (§ 312), účast na teroristické skupině (§ 312a), financování terorismu (§ 312d) a podpora a propagace terorismu (§ 312e),

- sabotáž (§ 314), vyzvědačství (§ 316), ohrožení utajované informace (§ 317), válečná zrada (§ 320),
- přijetí úplatku (§ 331), podplacení (§ 332),
- genocidium (§ 400), útok proti lidskosti (§ 401), apartheid a diskriminace skupiny lidí (§ 402)
- a řada vojenských trestných činů.
-

Z výčtu můžeme vidět, že v něm chybí trestné činy, se kterými se můžeme nejčastěji setkat – krádež, loupež, výtržnictví... Platí tedy, že ne každý trestný čin, o jehož spáchání se dozvíme, musíme nahlásit, ale vždy je v takové situaci vhodné se podívat do výčtu, zda se na ten či onen čin oznamovací povinnost vztahuje či nikoliv.

...hodnověrným způsobem

Problematické je určení, zda jsme se dozvěděli o spáchání trestného činu hodnověrným způsobem. V zásadě lze říci, že hodnověrné je každé sdělení, které nám řekne/napíše osoba, která se označuje za oběť, pachatele nebo očitého svědka dané události. Hodnověrnost může ovlivňovat také stav vypovídající osoby – střízlivost či podnapilost, ovlivnění psychoaktivními látkami apod. A v neposlední řadě o hodnověrnosti vypovídají konkrétní informace o dané události. Čím více detailů se dovídáme, tím je vyšší pravděpodobnost, že se jedná o věrohodnou informaci. Naopak obecné sdělení bez jakýchkoliv podrobností se nemusí jevit jako založené na reálné situaci.

Srovnajme si dva výroky:

Anonym: „Na ulici jsem potkal týpka, co říkal, že jeho kámoš viděl nějaký chlápky, co ukopali mladou holku.“

Konkrétní klient: „Včera večer jsem viděl na Vltavský na zastávce tramvaje Michala Nováka, jak kope do nějaký mladý holky. Kopal jí do hlavy, i když už ležela a nehýbala se.“

V prvním případě vlastně ani nemáme co nahlašovat, protože jsme se žádnou nosnou informací nedozvěděli. V druhém případě máme očitého svědka, který velmi detailně popisuje událost zasazenou v místě a čase. Zároveň se můžeme domnívat, že by se mohlo jednat o těžké ublížení na zdraví, takže je na místě tento čin na policii nebo státní zastupitelství oznámit.

Povinnost překazit trestný čin

Podobnou povinnost nám ukládá § 367 trestního zákoníku, který říká, že kdo se hodnověrným způsobem dozví, že někdo jiný plánuje spáchat nebo již páchá jeden z vyjmenovaných trestných činů a nepřekazí jej, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

Jak překazit?

Za překažení ve smyslu tohoto paragrafu se chápe i to, že včas nahlásíme plánovaný nebo probíhající trestný čin na policii nebo státní zastupitelství.

Co je třeba překazit?

Seznam trestných činů, které máme povinnost překazit, je mnohem delší, než těch, které máme povinnost oznámit. Krom těch výše zmíněných se jedná například o trestné činy:

- zabití (§ 141),
- nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy (§ 159) a neoprávněné odebrání tkání a orgánů (§ 164),
- zavlčení podle § 172 odst. 2 a 3,
- loupež (§ 173),
- vydírání podle § 175 odst. 3 a 4,
- neoprávněné nakládání s osobními údaji podle § 180 odst. 4,
- znásilnění (§ 185),
- pohlavní zneužití (§ 187),
- krádež podle § 205 odst. 5

- a některé další méně časté trestné činy.

Etické dilema

Pokud se dostaneme do situací popsaných v paragrafech 367 a 368, zákon nám nedává jinou možnost, než překazit, respektive oznámit, nehledě na to, zda je náš klient v tomto případě obětí, svědkem nebo pachatelem. To před nás může stavět dilema, zda „napráskat“ klienta, nebo s ním držet tajemství. Legálně nemáme jinou, než první možnost. A pro zmírnění dopadu na důvěru mezi klientem a pracovníkem je vhodné jednat transparentně a předvídatelně. Není na škodu, když klienti dopředu vědí, o kterých informacích zachováváme mlčenlivost a které musíme poslat dál.

U překažení trestného činu dle par. 367 je dobré zdůraznit, že oznámení je jednou z možností, jak připravovaný nebo plánovaný vyjmenovaný trestný čin překazit, ne explicitně jedinou. V některých situacích se nabízí i velký prostor pro přímou práci s klientem/skupinou klientů, jejich edukaci o možných důsledcích.

17

Ohlašovací povinnost podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Další povinnost něco hlásit i bez zproštění mlčenlivosti klientem nebo bez zbavení mlčenlivosti soudem vyplývá ze Zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. V § 10 odst. 5 se píše, že (...) školy, školská zařízení i další zařízení určená pro děti mají povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6 tohoto zákona.

Co to znamená? Pokud pracujeme s dětmi a máme důvodné podezření, že naši dětské klienti:

- osiřeli nebo se o ně jejich rodiče nestarají, nevykonávají nebo zneužívají své rodičovské povinnosti,
- vedou zahálčivý nebo nemravný život, nechodí řádně do školy, požívají alkohol nebo omamné látky, jsou ohroženy závislostí, žijí se prostitutí, opakovaně páchají přestupky nebo spáchaly trestný čin (případně čin, který by byl trestný, kdyby děti nebyly mladší 15 let),
- opakovaně utíkají z domova,

- byl na nich spáchán trestný čin,
- jsou ohroženy domácím násilím nebo jiným násilím,
- jsou na území ČR azylanty nebo žadateli o azyl a zároveň tu nemají zákonné zástupce, a zároveň je tyto jevy ohrožují tak silně nebo tak dlouho, že by mohly nepříznivě ovlivnit vývoj dětí, pak máme povinnost tyto skutečnosti oznámit na OSPOD a to neprodleně poté, co se tyto skutečnosti dozvíme.

Člověku neznalému problematiky nízkoprahových sociálních služeb a lokalit, kde pracují, by se na první pohled mohlo zdát, že u klientů a klientek některých NZDM a terénních programů, pokud bychom extenzivně naplňovali oznamovací povinnost vůči OSPOD, museli bychom naprostou většinu nahlásit. Není tomu tak.

Každý případ posuzuje individuálně, z maximální znalostí prostředí, kde dítě vyrůstá a s ohledem na jeho individualitu. Rizika každého jednoho klienta nebo klientky vyhodnocujeme v týmu, s vedením služby a vždy také s externím supervizorem. Při pochybnostech se lze obrátit na příslušný OSPOD s žádostí o anonymní konzultaci případu.

Pro vyhodnocování rizik velmi doporučujeme materiál organizace LUMOS s názvem Vyhodnocování ochranných a rizikových faktorů v sociálně-právní ochraně dětí.

https://lumos.contentfiles.net/media/assets/file/Vyhodnocovani_rizik_publicace.pdf

Odpovědnost za nezletilého klienta na akci

Pracujeme-li v rámci výkonu naší sociální služby s nezletilými dětmi, chtě nechtě za ně do jisté míry přebíráme odpovědnost. Její rozsah se liší podle situace – jinou odpovědnost máme, když jsme pracovníky terénní služby a s dětskými klienty mluvíme v parku na lavičce, jinou odpovědnost máme v nízkoprahovém klubu, jinak to bude vypadat na jednorázové akci typu výlet, tábor, výjezd apod. Právě tomu třetímu případu se bude věnovat tato kapitola.

Zatímco u problematik mlčenlivosti, oznamovací povinnosti a dalších, o kterých jsme se bavili v tomto textu, si pro právní vymezení vystačíme s jedním právním předpisem, který se navíc vyjadřuje zpravidla docela jasně, u odpovědnosti za nezletilého klienta na akcích pořádaných poskytovatelem sociální služby tomu tak není. Částečně musíme nahlížet do trestního zákoníku (Zákon č.40/2009 Sb.), částečně občanského zákoníku (Zákon č. 89/2012 Sb.), částečně do Zákona č. 250/2016 Sb. o odpovědnosti za přestupky a do mnoha dalších právních předpisů.

Naše odpovědnost vychází z částečného přesunu rodičovské odpovědnosti, kterou (až na výjimky) mají rodiče, respektive zákonní zástupci dítěte. Tuto odpovědnost nemohou svévolně převést na jinou osobu, ale na omezenou dobu a v omezeném dohodnutém rozsahu ji mohou předat osobě, které z nějakého důvodu dítě na čas svěřují. Domluva o rozsahu odpovědnosti nemusí být explicitní, rozsah je dán charakterem akce, na kterou s námi dětský klient jede – uspořádáme-li výlet do přírody, výjezd na sportovní turnaj nebo přespávačku na klubu, nebereme na sebe odpovědnost například za školní docházku dítěte. Ale už přebíráme odpovědnost za to, abychom úmyslně nebo z nedbalosti neporušili práva dítěte nebo je nevystavili v ohrožení života, zdraví. Zrovna tak částečně přebíráme odpovědnost za následky jednání dětského klienta, kterého na akci bereme.

Tak jako u výkonu rodičovské odpovědnosti, nemůže nám být ukládáno za vinu cokoliv, co se dítěti stane. Bude nám však kladeno za vinu, že jsme neučinili preventivní opatření, abychom odstranili nebo zmírnili riziko, které jsme mohli a měli předpokládat. Například zakopne-li klient na akci o obrubník, spadne a zlomí si ruku, sotva za to ponese odpovědnost (i když nás zákonní zástupci mohou v občanskoprávním řízení žalovat a chtít po nás náhradu újmy; v tomto případě by však nejspíš nebyli úspěšní). Pokud však děti vezmeme kupříkladu na výlet na skály, půjdeme s nimi po nezajištěné cestě a dítě nám z té skály spadne, ponese odpovědnost nejen občanskoprávní, kde budeme hradit újmu zákonným zástupcům dítěte, ale i trestněprávní, neboť v takovém případě bychom se dopustili minimálně nedbalostního trestného činu (jehož přesná kvalifikace by závisela na následcích u dítěte).

Kdo na naši akci může?

Zde opět záleží na charakteru akce i na charakteru služby, kterou naše zařízení poskytuje. Je jasné, že když jde o nízkoprahové zařízení, které své služby poskytuje anonymně, nebudeme požadovat přihlášky podepsané od rodičů například na turnaj ve stolním fotbálku, který

pořádáme v prostorách a v čase, ve kterém normálně probíhá výkon naší služby. Pokud však s dětmi vyrážíme mimo areál poskytovatele nebo mimo běžné místo poskytování služeb, podepsanou přihlášku bychom mít měli. Stejně tak v situaci, kdy se akce koná mimo běžnou otevírací dobu zařízení (např. přespávačka na klubu) nebo když se povaha akce zásadním způsobem liší od běžně poskytovaných služeb, přičemž tento způsob s sebou nese nezanedbatelná bezpečnostní rizika.

V těchto situacích, přestože by se jednalo o jinak anonymní službu, je nezbytné požadovat jmenovitou přihlášku podepsanou od zákonných zástupců dítěte. Jelikož se v případě akce nejedná o poskytování základních registrovaných služeb, princip anonymity (stejně jako třeba bezplatnosti), ke kterému se naše zařízení hlásí, se jí nedotýká. V přihlášce je potom kromě jména, příjmení, data narození, bydliště a zdravotního pojištění klienta (případně části těchto údajů či mnoha dalších potřebných údajů – závisí na charakteru akce) je třeba uvést i jasné místní a časové ohraničení akce, které vymezuje začátek a konec odpovědnosti za klienty. Není-li to explicitně uvedeno, přebíráme odpovědnost od momentu, kdy od rodičů přebíráme dítě, až do chvíle, kdy je vracíme. Pokud však rodiče osobně nedoprovází dítě a akci nebo si je poté nevyzvedávají, je ohraničení naší odpovědnosti problematické. Proto je vhodné to ošetřit v dokumentu, který rodiče podepisují, tedy v přihlášce.

K tématu smluvních vztahů s nezletilou osobou v sociálních službách proběhl seminář organizovaný Krajským úřadem Středočeského kraje. Seminář vedl právník Mgr. Adam Křístek, člen Výboru pro práva dítěte Rady vlády ČR pro lidská práva a zaměstnanec Ministerstva práce a sociálních věcí, Odboru rodinné politiky a ochrany práv dětí.

Materiál ze semináře je přístupný zde. Vřele doporučujeme jeho prostudování.

<https://www.kr-stredocesky.cz/documents/20688/16290853/S%C4%8CK+-+Smluvn%C3%AD%20vztahy+s+nezletilou+osobou+v+soci%C3%A1ln%C3%ADch+slu%C5%BEb%C3%A1ch.pdf/653be3cf-c242-4c9a-92b6-737cdc1cc157>

Autoři: Kateřina Baňacká, Dušan Vaněk, In IUSTITIA, o.p.s.

Odborná garantka projektu: Martina Zikmundová

dostupné online:

→ www.streetwork.cz

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

česká asociace **streetwork.cz**

25 let na ulici

Tento doporučený postup vznikl v rámci projektu Společně a odborně – podpora spolupráce a kvality nízkoprahových sociálních služeb, reg. č. CZ.03. 2. 63/0.0/0.0/19_098/0015188, který je spolufinancován Evropskou unií